

Породила мати сина  
В зеленій діброві,  
Дала йому карі очі  
І чорнії брови.  
Китайкою повивала,  
Всіх святих благала,  
Та щоб йому всі святії  
Талан-долю слали.  
«Пошли тобі Матер Божа  
Тії благодати,  
Всього того, чого мати  
Не зуміє дати».  
До схід сонця воду брала,  
В барвінку купала,  
До півночі колихала,  
До світа співала:

«Е... е... лю-лі,  
Питала зозулі,  
Зозуля кувала,  
Правдоньку казала.  
Буду сто літ жити,  
Тебе годувати,  
В жупані ходити,  
Буду панувати.  
Ой виростеш, сину,  
За півчварта<sup>1</sup> року,  
Як княжа дитина,  
Як ясен високий,  
Гнучкий і дебелий,  
Щасливий, веселий  
І не одинокий.  
Найду тобі рівню  
Хоч за морем синім, /258/  
Або крамарівну,  
Або сотниківну,  
Таки панну, сину.  
У червоних черевиках,  
В зеленім жупані  
По світлиці похожає,  
Як пава, як пані,  
Та з тобою розмовляє.

В хаті, як у Раї!!  
А я сижу на покуті,  
Тільки поглядаю.

Ой сину мій, сину,  
Моя ти дитино,  
Чи є кращий на всім світі,  
На всій Україні!  
Нема кращого й не буде.  
Дивуйтеся, люди!  
Нема кращого!.. А долю...  
Долю роздобуде».

Ой зозуле, зозуленько,  
Нащо ти кувала,  
Нащо ти їй довгі літа,  
Сто літ накувала?  
Чи є ж таки на сім світі  
Слухняная доля?  
Ох, якби то... Вміла б мати  
З німецького поля  
Своїм діточкам закликать  
І долю, і волю,  
Та ба... А зле безталання  
Зострінеться всюди,  
І на шляху і без шляху,  
Усюди, де люди.

Кохалася мати сином,  
Як квіткою в гаї,  
Кохалася... А тим часом  
Батько умирає.  
Осталася удовою,  
Хоч і молодую  
І не одна... Та все ж тяжко...  
З горем та нудьгою  
Пішла вона до сусідів /259/  
Поради просити...  
Присудили сусідоньки  
У наймах служити.

Ізнищіла, ізмарніла,  
Кинула господу,  
Пішла в найми... Не минула  
Лихої пригоди.  
І день і ніч працювала,  
Подушне платила...  
І синові за три копи  
Жупанок купила.  
Щоб і воно, удовине,  
До школи ходило.

Ой талане-талане,  
Удовиний поганий,  
Чи ти в полі, чи ти в гаї,  
Обідраний цигане,  
З бурлаками гуляєш?  
Тече вода і на гору  
Багатому в хату.  
А вбогому в яру треба  
Криницю копати.  
У багатих ростуть діти —  
Верби при долині,  
А у вдови одним одно,  
Та й те, як билина.

Діждалася вдова долі,  
Зросту того сина.  
І письменний, і вродливий —  
Квіточка дитина!  
Як у Бога за дверима,  
Вдова панувала,  
А дівчата лицялися  
І рушники дбали.  
Полюбила багатая —  
Не поцілувала,  
Вишивала шовком хустку —  
Не подарувала.  
Крались злидні із-за моря  
В удовину хату  
Та й підкрались... Стали хлопців  
В кайдани кувати<sup>2</sup>  
Та повезли до прийому

Битими шляхами.  
Пішла й вдова з матерями  
З дрібними сльозами.  
Де на ніч ставали,  
Сторожу давали,  
Стару вдову до обозу  
Та й не допускали.  
Ой привезли до прийому  
Чуприни голити.  
Усе дрібні, усе малі,  
Все багатих діти.  
Той каліка-недоріка,  
Той не вміє стати,  
Той горбатий, той багатий,  
Тих чотири в хаті.  
Усі невлад, усіх назад,  
В усіх доля мати.  
А у вдови один син,  
Та й той якраз під аршин.

Покинула знову хату,  
Синову господу,  
Пішла в найми, за хліб черствий  
Жидам носить воду.  
Бо хрещені не приймають:  
«Стара, — кажуть, — стала,  
Нездужає...». І огризок  
В вікно подавали  
Христа ради... Не дай, Боже,  
Такого дожити,  
Не дай, Боже, в багатого  
І пить попросити.  
По копійці заробляла,  
Копу назбирала.  
Та до сина лист писала,  
У військо послала —  
Полегшало. Минає рік,  
І другий минає,  
І четвертий, і десятий,  
А чутки немає.  
Нема чутки; що тут робить?  
Треба торбу брати  
Та йти... іти собак дражнить  
Од хати до хати. /261/

Взяла торбу, пішла селом,  
На вигоні сіла  
І в село вже не верталась,  
День і ніч сиділа  
Коло коворот<sup>3</sup>. А літо  
За літом минає.  
Помарніла, скалічила,  
Ніхто й не пізнає.  
Та й кому там пізнавати  
Каліку убогу?  
Сидить собі та дивиться  
В поле на дорогу.  
І світає, і смеркає,  
І знову смеркає,  
А москаля, її сина,  
Немає, немає.

Понад ставом увечері  
Хитається очерет.  
Дожидає сина мати  
До досвіта вечерять.  
Понад ставом увечері  
Шепочеться осока,  
Дожидає в темнім [гаї]  
Дівчинонька козака.  
Понад ставом вітер віє,  
Лози нагинає.  
Плаче мати одна в хаті,  
А дівчина в гаї.  
Поплакала чорнобрива  
Та й стала співати.  
Поплакала стара мати  
Та й стала ридати.  
І молилась, і ридала,  
Кляла все на світі.  
Ох, тяжкі ви, безталанні  
У матері діти!

Скалічені старі руки  
До Бога здіймала,  
Свою долю проклинала,  
Сина вимовляла.

То од жалю одходила  
І мовчки журилась  
Та на шлях той, на далекий,  
Крізь сльози дивилась.  
І день і ніч дивилася  
Та й стала питати:  
«Чи не чув хто, чи не бачив  
Москаля- салдата,  
Мого сина?..» Ніхто не чув,  
Ніхто і не бачив.  
Сидить вона, не йде в село,  
Не пита й не плаче.  
Одуріла!.. І цеглину  
Муштрує, то лає,  
То годує, як дитину,  
Й сином називає,  
І нищечком тихесенько  
Крізь сльози співає:

«Змія хату запалила,  
Дітям каші наварила,  
Поморщила постолі,  
Полетіли москалі.  
Сірі гуси в ірій, ірій  
По чотири, по чотири  
Полетіли — гел-гел!  
На могилі орел,  
На могилі серед ночі  
У козака вийма очі,  
А дівчина в темнім гаї  
Його з війська виглядає».

Вдень лазила на смітниках,  
Черепки збирала,  
Примовляла, що синові  
Гостинця ховала.  
А уночі розхристана  
І простоволоса  
Селом ходить — то співає,  
То страшно голосить.  
Люди лаяли... Бо, бачте,  
Спать їм не давала

Та кропиву під їх тином  
І бур'ян топтала.  
Діти бігали з паліччям  
Удень за вдовою  
По улицах та, сміючись,  
Дражнили Совою.

6 мая 1844 СПб

---

1. *Півчварта* — три з половиною.

2. *В кайдани кувати...* — Селяни, яких віддавали у рекрути, заковували в кайдани, щоб не втекли.

3. *Коворот* — коловорот, ворота, якими закривався вихід із села.